

Стаття надійшла до редакції 15.04.2017

Перевірено на плагіат 10.10.2017 р.

унікальність – 97.78%

УДК 81-11-13

УНІВЕРСАЛІЗМ І РЕЛЯТИВІЗМ У СВІТЛІ ІДЕЙ СУЧАСНОЇ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Письменна Юлія Олександрівна, pysmennaju@bigmir.net

канд. філол. н., асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглядаються сучасні погляди на універсалізм і релятивізм як модуси теоретичного осмислення мови і її місця у загальній структурі когнітивності. Опозиція універсальне та відносне у лінгвістиці пов'язана з формулюванням гіпотези мовної відносності Сепіра-Уорфа і становленням універсалізму як загального методологічного підходу до осмислення природи і сутності мови у зв'язку з людським мисленням. Проведено критичний огляд універсалістських лінгвістичних напрямів – генеративізму і сучасної біолінгвістики, розглянуто актуальні підходи у сфері лінгвістичної типології і лінгвістики універсалій крізь призму ідей когнітивістики. Вивчається неорелятивізм як сучасний етап розвитку теоретичних поглядів на мовну відносність. Проаналізовано сучасне тлумачення когніції як складного багатовекторного процесу, зануреного у матеріальний світ, соціальний контекст і культуру, який характеризується розподіленістю і розширеністю. Зроблено висновок, що окреслені підходи та висновки експериментальних досліджень частково знімають теоретичні суперечності універсалістського і релятивістського поглядів на природу мови, відкриваючи перспективу для побудови цілісної семантичної теорії. Сучасні когнітивні засади дослідження мови стимулюють еволюційний розвиток універсалізму і неорелятивізму, інтегруючи їх у межах інтердисциплінарної проблеми людського пізнання та ролі мови у ньому.

Ключові слова: універсалізм, релятивізм, когнітивна лінгвістика, мовна типологія, гіпотеза Сепіра-Уорфа.

УНІВЕРСАЛИЗМ И РЕЛЯТИВИЗМ В СВЕТЕ ИДЕЙ СОВРЕМЕННОЙ КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ

Письменная Ю. А., pysmennaju@bigmir.net

канд. филол. н., асист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

В статье рассматриваются современные взгляды на универсализм и релятивизм как модусы теоретического осмысления языка и его места в общей структуре когнитивности. Оппозиция универсальное и относительное в лингвистике связана с формулированием гипотезы языковой относительности Сепира-Уорфа. Проведён

Актуальні проблеми мовознавства

© Письменная Ю. О., pysmennaju@bigmir.net

Універсалізм і релятивізм у світлі ідей сучасної когнітивної лінгвістики (Українською)

критический обзор универалистских лингвистических направлений – генеративизма и современной биолингвистики, рассмотрены актуальные подходы в сфере лингвистической типологии и лингвистики универсалий сквозь призму идей когнитивной лингвистики. Изучается неорелятивизм как современный этап развития взглядов на лингвистическую относительность. Проанализировано современное толкование когниции как сложного многовекторного процесса, погружённого в материальный мир и культуру, который характеризуется распределённостью и расширенностью. Сделан вывод, что очерченные подходы и результаты экспериментальных исследований частично снимают теоретические противоречия универалистского и релятивистского взглядов на природу языка, открывая перспективу построения целостной семантической теории. Современные когнитивные принципы исследования языка стимулируют эволюционное развитие универализма и неорелятивизма, интегрируя их в пределах интердисциплинарной проблемы человеческого познания и определения роли языка в нём.

Ключевые слова: универсализм, релятивизм, когнитивная лингвистика, языковая типология, гипотеза Сепира-Уорфа.

UNIVERSALISM AND RELATIVISM IN THE LIGHT OF MODERN IDEAS OF COGNITIVE LINGUISTICS

Pysmenna J., pysmennaju@bigmir.net

PhD., assistant professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

The article deals with modern views on universalism and relativism as modes of theoretical understanding of language and its place in the general structure of cognition. The opposition of universal and relative in linguistics is associated with the formulation of the hypothesis of the linguistic relativity of Sapir-Whorf. A critical review of universalistic linguistic trends generativism and modern biolinguistics is being held, current approaches in the field of linguistic typology and linguistics of universals are being examined through the prism of the ideas of cognitive linguistics. Neo-relativism as a modern stage of development of the views on linguistic relativity is being discussed. The modern interpretation of cognition as a complex multi-vector process, immersed in the material world and culture, which is characterized by distribution and expansion, is being analyzed. It is concluded that the outlined approaches and the results of experimental studies partially remove the theoretical contradictions of the universalistic and relativistic views on the nature of language and open up the prospect of constructing an integral semantic theory. Modern cognitive principles of language research stimulate the evolutionary development of universalism and neo-relativism, integrating them within the interdisciplinary problem of human cognition and the definition of the role of language in it.

Key words: universalism, relativism, cognitive linguistics, linguistic typology, Sapir-Whorf hypothesis.

Опозиція *універсальне vs відносне* у сучасній лінгвістиці пов'язана із формулюванням гіпотези мовної відносності Сепіра-Уорфа і становленням універсалізму як загального методологічного підходу до осмислення природи і сутності мови у зв'язку із людським мисленням. Метою статті є висвітлення сучасних наукових поглядів на універсалізм і релятивізм як модусів теоретичного осмислення мови у контексті актуальних здобутків лінгвістичного когнітивізму. Актуальність обраної проблематики зумовлюється спрямуванням сучасних лінгвістичних студій і міждисциплінарних досліджень на з'ясування ролі і місця мови у загальній структурі когнітивності.

Теоретичне обґрунтування протиставлення універсалізму і релятивізму у мові пов'язане з формулюванням гіпотези мовної відносності Сепіра-Уорфа, покликаної пояснити особливості відношень між мовою та мисленням. Основи універсалізму як загального методологічного підходу до осмислення природи і сутності мови у зв'язку із людським мисленням були сформульовані у межах: 1) типологічних досліджень і лінгвістики універсалій (Дж. Грінберг, Ч. Осгуд, С. Ульман); 2) робіт із генеративної лінгвістики та із проблем вродженості мовної компетенції (Н. Хомський, С. Пінкер); 3) дослідження кольору у роботах Е. Леннеберга, Б. Берліна, П. Кея [Бородай 2012, 2].

У межах лінгвістичної когнітології, засновниками якої вважаються Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Ч. Філлмор, Л. Талмі, мова розглядається як вікно у пізнавальну діяльність людини, можливість вивчення природи, структури й організації думок та ідей. Найбільш важливою дистинктною рисою когнітивної лінгвістики є дослідження мови як рефлексії певних фундаментальних характеристик та рис людської свідомості [Evans, Green 2006, 53].

Активний розвиток когнітивістики на межі ХХ – ХХІ ст. призвів до розширення її теоретичної бази і появи численних векторів досліджень. С. Стеффенсен вирізняє три покоління у когнітивістиці, починаючи з 1950-х років, спираючись на відмінності у застосовуваній методології:

1. Когніція полягає в обчислювальних процесах у сфері формальних символів і ментальних репрезентацій (А. Тюрінг, Дж. фон Нейман, ранній Н. Хомський).

2. Когніція має фізичне втілення (принаймні у мозку); мова є одним з аспектів когнітивних процесів, які тривають в особливому модулі – «свідомості», як стверджується когнітивістами першого покоління. Серед центральних положень когнітивістики другого покоління – коннекціонізм, паралельне оброблення даних, прототипічна категоризація. Ці процеси є універсальними, а отже, більш фундаментальними і значущими, аніж мовні структури (Р. Лангакер, Дж. Лакофф та ін.).

3. Когніція здійснюється у взаємозв'язку між втіленою свідомістю індивіда і світом, вона характеризується розподіленістю (Е. Хатчинс), розширеністю (Е. Кларк), вона інактивована, ситуативно і соціально прив'язана, екологічна. Ці процеси проходять в умовах «реально-часових обмежень, які існують у реальному світі можливостей і тілесних особливостей живих організмів». У свою чергу, можна виділити дві версії «гіпотези розширеної свідомості». В «організм-центричній версії» рушієм когніції у реальному світі вважається індивідуальна свідомість (мозок, організм), натомість у другій версії – це «система організм – середовище», свого роду теорія «симбіозу індивіда й артефактів» [Линелл 2014, 42]. У рамках теоретичних підходів цієї хвилі когнітивістів когніція і свідомість розглядається переважно з позицій першої особи – особистості – суб'єкта пізнання. На противагу цьому, діалогічний підхід, який спирається на теоретичні положення когнітивістів третьої хвилі, наголошує на важливості взаємодій і контекстів різного роду, включаючи артефакти, і підкреслює роль інших людських істот, які прямо або опосередковано впливають на породження смислів індивідом. Людські суб'єкти наділені агентивністю, кожна дія є водночас індивідуальною й колективною [Там само, 43].

Розширення теоретичних засад когнітивної лінгвістики, розгляд когніції як складного багатовекторного процесу, зануреного у матеріальний світ, соціальний контекст і культуру, актуалізувало дискусію щодо універсального і відносного в мові, взаємодію мови і мислення, впливу категорій мови на процеси пізнання.

Ідея універсалізму – загального принципу, який характеризує людську мову як феномен у проекції на національні мови світу, – значною мірою обумовлена становленням і розвитком лінгвістичної типології. Типологічні дослідження у XIX – XX ст., спрямовані на пошук спільних рис структурної організації мов світу (В. фон Гумбольдт, Е. Сепір та ін.), у свою чергу, спричинили появу лінгвістики універсалій – напряду, метою якого є пошук і визначення загальних принципів організації людської мови. Термін «універсалія» у сучасних лінгвістичних дослідженнях має принаймні два тлумачення. З одного боку, цей термін може стосуватися рис подібності, визначених у результаті типологічних досліджень – порівняльних студій з охопленням матеріалу значної кількості мов відносно досліджуваного феномену (У. Вайнрайх, С. Ульман, Дж. Грінберг). У такому сенсі існування типологічних універсалій є емпіричним і неспростовним фактом. З іншого боку, термін «універсальний» може вживатися для характеристики принципів мовної організації і структури, представлених у людській свідомості. Такий погляд асоціюється із вченням генеративістів у межах теорії породжувальної граматики Н. Хомського: універсалії тлумачаться як набір вроджених

універсальних принципів, властивий усім людям для засвоєння їх рідної мови і при визначенні рис крос-культурної подібності [Evans, Green 2006, 55].

Центральним поняттям генеративізму виступає «мовна компетенція» – абстрактне ідеалізоване представлення граматичних знань носія мови. В основі універсалізму генеративістів лежить біологічна концепція модульної організації мозку, яка передбачає існування особливого «мовного органу» – кодування у геномі абстрактних мовних принципів, які керують розвитком внутрішніх мов [Кравченко 2014, 254–255]. Наразі основні положення генеративного напрямку (деякі лінгвісти тлумачать генеративізм як окрему парадигму у лінгвістиці, наприклад див.: [Гамкрелідзе 2005]) зазнають критичного перегляду багатьма дослідниками, зокрема когнітивістами.

Альтернативні погляди у царині біолінгвістики, відмінні від спрощеної біологічно-лінгвістичної концепції генеративістів, репрезентує функціональна типологія – сучасний підхід, який, розвиваючи положення лінгвістики універсалій, намагається обґрунтувати адаптивну функцію мови як біологічного явища і як продукту еволюційного розвитку у контексті соціально-культурної взаємодії індивідів (Б. Комрі, Т. Гівон, Дж. Хейман, П. Хоппер, У. Крофт та ін.) [Кравченко 2014, 259].

Лінгвістичний релятивізм у традиційному розумінні, сформульований у межах гіпотези лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа, спирається на ідею про те, що мова здійснює суттєвий вплив на сприйняття та інші когнітивні процеси, наслідком чого є часткова або повна несумірність моделей мислення і картин світу різномовних соціокультурних спільнот. Пройшовши складний шлях від сенсаційного і радикального ствердження до повного розвінчання і заперечення, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. мовний релятивізм знову опинився у фокусі дослідницької уваги внаслідок конвергенції тенденцій в антропології, психології і мовознавстві [Див.: Rethinking Linguistic Relativity 1999; Бородай 2013 та ін.]. Для релятивізму нової хвилі є характерним розмаїття теоретичних позицій і широке розуміння лінгвістичної відносності, що дозволяє визначити його як продуктивний когнітивно-антропологічний проект, пов'язаний з перспективами посткогнітивізму і крос-культурної психології [Бородай 2012, 12].

Дослідники, які працюють у межах когнітивного напрямку, вважають, що мова відображає концептуальну структуру й організацію, а крос-культурні відмінності є джерелом виявлення концептуальних відмінностей. Когнітивісти розглядають факти крос-мовної варіативності як доказ того, що мови кодують різні типи концептуальних систем. Водночас ці концептуальні системи вважаються такими, що постають зі спільної здатності до концептуалізації, похідної від спільних фундаментальних аспектів людської когніції. Радше ніж універсальні лінгвістичні принципи, когнітивісти

позиціонують спільний набір когнітивних здібностей, які служать для полегшення та впорядкування розвитку наших концептуальних систем. Так, новозеландський психолог М. Корбалліс переглядає ідею рекурсивності як універсальної властивості мови, висловлену Н. Хомським, і постулює необхідність розглядати не лише мислення крізь призму мови, а й, насамперед, мову крізь призму мислення, оскільки саме рекурсивність мислення породжує необхідність використання мовної рекурсії [Corballis 2011].

Так само пояснення вербальних структур поведінки у житті людей вимагає залучення фактору культурної еволюції та дискусії щодо онтології свідомості, а саме виходу за межі «інтерналізму» і звернення до ідеї «розширеної свідомості». У колективній монографії, присвяченій сучасному стану проблеми мовної відносності [Rethinking Linguistic Relativity 1999], окремий розділ сфокусовано на розгляді мовних і культурних універсалій. Його автори виходять з того, що навіть якщо припустити правильність ідеї мовної відносності, тісно пов'язаної з культурною відносністю, це не виключає, а навпаки, передбачає необхідність пошуку й аналізу універсальних категорій людської свідомості. Саме ці категорії уможливають взаєморозуміння між людьми, котрі репрезентують різні культури і говорять різними мовами. Проте, пошук і аналіз культурних універсалій видається досить складним завданням. Там, де їх існування можна було б припустити з високим ступенем вірогідності (наприклад у сфері просторових концептів), виявити їх фактично не вдається [Levinson 2003], водночас вони віднаходяться в інших, іноді несподіваних, концептуальних просторах – наприклад, у сфері релігійних ідей (П. Буайе). На думку авторів монографії, це доводить, що когнітивні можливості людини визначені, з одного боку, універсальними властивостями свідомості, а з іншого – культурними особливостями суспільства, до якого вона належить і яке певним чином формує і скеровує його ментальний розвиток у процесі соціалізації [Rethinking Linguistic Relativity 1999, 131–224].

Емпіричні дослідження людського пізнання, які демонструють роль культури у когнітивних процесах, стали підґрунтям для формування ідеї *розподіленої когніції* – виходу за межі людського тіла і свідомості як локалізації пізнавальної діяльності і залучення фізичного та соціального світів. Когнітивний антрополог Е. Хатчинс постулює інтеграцію внутрішньої і зовнішньої концепції культури і пропонує спосіб осмислення тісного тристороннього зв'язку між культурою, пізнанням і світом. За Хатчинсом, культура – це процес людського пізнання, який протікає у людській психіці, проте спирається на матеріальні й ідеальні артефакти, які знаходяться поза її межами. Це процес, у якому беруть участь наші повсякденні культурні практики, інтрапсихічні та екстрапсихічні водночас [Hutchins 1995].

Важливим поняттям концепції розподіленої когніції стає *артефакт* – матеріальний об'єкт, який створюється у процесі цілеспрямованої людської діяльності. Водночас артефакти – також ідеальні об'єкти, оскільки їх матеріальна форма створюється у процесі участі попередньої взаємодії свідомості із зовнішнім світом, і вони продовжують брати участь у цій взаємодії як ланка-посередник [Там само].

Таким чином, сучасна теорія пізнання розширює тлумачення людської свідомості та процесів її взаємодії зі світом, подекуди переглядаючи саме поняття реальності і меж об'єктивного і суб'єктивного. Прикладом того може слугувати теорія сприйняття чилійського вченого-біолога У. Матурани, яка пропонує альтернативний погляд на розуміння об'єктивної реальності, використовуючи поняття субстрату – того, з чим взаємодіє спостерігач і з чого він виділяє прості та складні сутності. Т. Імото впорядковує вчення Матурани про реальність у такий спосіб: 1) реальність як універсум незалежних від мовців сутностей є фікцією, продуктом описової сфери; 2) поняття реальності слід вживати стосовно цієї сфери описів, в якій ми як суб'єкти опису взаємодіємо з нашими описами як незалежними сутностями; 3) те, що ми приймаємо за сенсорний досвід конкретних сутностей, є станами відносної активності між нейронами, які породжують нові описи у мовній сфері у вигляді думок і подальших описів [Имото 2013, 20–22]. Таким чином, Матурана змішує поняття традиційної об'єктивної реальності і сферу описів у мові, які разом утворюють сферу міжоб'єктності [Там само]. У такій моделі мовний детермінізм виступає ефективним способом пояснення каузальних зв'язків між світом нашої свідомості як структурно детермінованої системи і світом субстрату – об'єктивної реальності, сповненої пускових механізмів, які породжують кожен нашу дію (насамперед мовні взаємодії) у консенсуальній сфері [Кравченко 2013, 301].

Емпіричні дослідження, присвячені описові різних концептуальних систем, зафіксованих мовами світу, відроджують ідею мовної відносності під кутом зору теорії пізнання. С. Левінсон, один з провідних у світі спеціалістів з просторової концептуалізації, який визначає свої теоретичні переконання як неорелятивізм, вважає, що семантичні уявлення не тотожні концептуальним і не відмінні повністю від них; співвідношення між семантичними структурами та концептуальними структурами найкраще описується як частковий ізоморфізм. Вивчаючи різні системи референції, реалізовані в природних мовах (іманентний, відносний, абсолютний типи орієнтації) [Levinson 2003], вчений розглядає їх як окремі випадки семантичної структури. Левінсон вважає, що на рівні базових характеристик і складових елементів референційні системи універсальні, але в тому вигляді, в якому системи представлені в конкретній мові вони суть «біокультурні гібриди, якими насправді є сама

мова», адже «універсальне і відносно глибоко переплетено в будь-якій лінгвістичній системі» [Цит. за: Бородай 2013, 47].

У результаті критичного аналізу поглядів Р. Лангакера, Р. Джакендоффа і Дж. Фодора на питання щодо способів реалізації універсальних концептуальних структур у семантиці природної мови Левінсон приходить до висновку про те, що необхідно визнати існування двох самостійних рівнів ментального кодування: нижчого рівня, на якому відбувається декомпозиція семантем на універсальні концептуальні «атоми», і вищого рівня, на якому ми оперуємо власне семантемами природної мови. «Основні концепти вищого рівня – це сутності, оформлені у вигляді лексичних значень, і вони відрізняються в різних мовах. На цьому рівні ми використовуємо наше повсякденне мислення, і, отже, для нього слід припускати уорфіанській ефект, тобто вплив мови на когніцію. З іншого боку, ми не обмежені цими концептами вищого рівня, оскільки вони, якщо є необхідність, відносно легко можуть бути розкладені на концепти нижчого рівня. Такі концепти нижчого рівня або, принаймні, деякі з них претендують на універсальність (пор. із метамовою А. Вежбицької – Ю. Письменна), хоча з цього, звичайно, не випливає, що вони є вродженими. Водночас можна досить вірогідно стверджувати, що вони виникають у результаті взаємодії організму із загальним досвідом земного існування. Отже, така дворівнева теорія дозволяє розглядати можливість впливу мови на когніцію і водночас апелювати до фундаментальної «психічної єдності людства» [Там само, 47].

Окреслені підходи та висновки експериментальних досліджень частково знімають теоретичні суперечності універсалістського і релятивістського поглядів на природу мови, відкриваючи нові обрії для побудови цілісної семантичної теорії. Сучасні когнітивні засади дослідження мови, які, зокрема, включають поняття розподіленої когніції і розширеної свідомості, переосмислюють біологічні засади феномену людської мови, стимулюють еволюційний розвиток універсалізму і неорелятивізму, інтегруючи їх у межах інтердисциплінарної проблеми людського пізнання та визначення ролі мови у ньому.

Література:

1. Бородай, С. Ю. Лингвистическая относительность. Введение в проблематику / Сергей Юрьевич Бородай [Електронний ресурс]. – Режим доступа : // www.academia.edu/2337730
2. Бородай, С. Ю. Современное понимание проблемы лингвистической относительности: работы по пространственной концептуализации / Сергей Юрьевич Бородай // Вопросы языкознания. – № 4. – 2013. – С. 17–54.
3. Гамкрелидзе, Т.В. Об одной лингвистической парадигме / Тамаз Валерианович Гамкрелидзе // Вопросы языкознания. – 2005. – №2. – С.3–6.

4. *Имото, С.* Что такое «языковая деятельность» по У. Матуране? / С. Имото// *Studia linguistic cognitiva*. – Вып.3. Когнитивная динамика в языковых взаимодействиях: межвузовский сб. науч. тр. – 2-е изд. стер. – М.: ФЛИНТА, 2014. – С. 19–40.
5. *Кравченко, А.В.* От языкового мифа к биологической реальности: переосмысляя познавательные установки языкознания / Александр Владимирович Кравченко. – М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2013. – 388 с.
6. *Линелл, П.* Два взгляда на природу языка: формальная лингвистика (с её письменно-языковой предвзятостью) vs диалогическая лингвистика / Пер Линелл // *Studia linguistic cognitiva*. – Вып.3. Когнитивная динамика в языковых взаимодействиях: межвузовский сб. науч. тр. – 2-е изд. стер. – М.: ФЛИНТА, 2014. – С. 41–57.
7. *Пинкер, С.* Язык как инстинкт / Стивен Пинкер. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 456 с.
8. *Corballis, M. C.* *The Recursive Mind: The Origins of Human Language, Thought, and Civilization* / Michael C. Corballis. – Princeton: Princeton University Press, 2011. – 312 p.
9. *Evans, V., Green M.* *Cognitive linguistics: An Introduction* /Vyvyan Evans, Melanie C. Green. – L. Erlbaum, 2006. – 830 p.
10. *Hutchins, E.* *Cognition in the World* /[Edwin Hutchins](#)/. - Cambridge (Mass.): MIT Press, 1995, p. 356.
11. *Levinson, S. C.* *Space in language and cognition: explorations in cognitive diversity* / Stephen C. Levinson: Cambridge University Press, 2003. – 389 p.
12. *Rethinking Linguistic Relativity* / John J. Gamperz and Steven C. Levinson (eds.) // *Studies in Social and Cultural Foundations of Language*, no.17. – Cambridge: Cambridge University Press. 1999. – 488 p.

References:

1. Boroday S. Yu. *Lingvisticheskaya otnositelnost. Vvedenie v problematiku* [Linguistic relativity: an introduction]: www.academia.edu/2337730
2. Boroday S. Yu. *Sovremennoe ponimanie problemy lingvisticheskoy otnositelnosti: raboty po prostranstvennoy kontseptualizatsii* [Modern understanding of the problem of linguistic relativity: Work on spatial koceptualization]. *Voprosy yazykoznaniya*. № 4, 2013. P. 17–54 (In Rus.).
3. Gamkrelidze T. V. *Obodnoy lingvisticheskoy paradigme* [About one linguistic paradigm]. *Voprosy yazykoznaniya*. №2, 2005. P. 3–6 (In Rus.).
4. Imoto S. *Chto takoe «yazykovaya deyate'nost» po U. Maturane* [What is speech according to Maturana]. *Studia linguistic cognitiva*. Vyp.3. Kognitivnaya dinamika v yazykovykh vzaimodeystviyakh: mezhvuzovskiy sb. nauch. tr. Moscow, Flinta, 2014. P. 19–40 (In Rus.).
5. Kravchenko A. V. *Ot yazykovogo mifa k biologicheskoy realnosti: pereosmyslyaya poznavatelnye ustanovki yazykoznaniya* [From linguistic myth to biological reality: rethinking the cognitive principles of linguistics]. Moscow, Rukopisnye pamyatniki Drevney Rusi, 2013. 388 p. (In Rus.).
6. Linell P. *Dva vzglyada na prirodu yazyka: formalnaya lingvistika (s ee pismenno-yazykovoy predvzyatostyu) vs dialogicheskaya lingvistika* [On the Nature of Language: Formal Written-Language-Biased Linguistics vs. Dialogical Language Sciences]. *Studia linguistic cognitiva*. Vyp. 3. Kognitivnaya dinamika v yazykovykh vzaimodeystviyakh: mezhvuzovskiy sb. nauch. tr. Moscow, Flinta, 2014. P. 41–57 (In Rus.).
7. Pinker S. *Yazyk kak instinkt* [The Language Instinct]. Moscow, Editorial URSS, 2004. 456 p.
8. Corballis M. C. *The Recursive Mind: The Origins of Human Language, Thought, and Civilization*. Princeton: Princeton University Press, 2011. 312 p.
9. Evans V., Green M. *Cognitive linguistics: An Introduction*. L. Erlbaum, 2006. 830 p.
10. Hutchins E. *Cognition in the World*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 1995, p. 356.
11. Levinson S. C. *Space in language and cognition: explorations in cognitive diversity*. – Levinson: Cambridge University Press, 2003. 389 p.
12. *Rethinking Linguistic Relativity* / John J. Gamperz and Steven C. Levinson (eds.) *Studies in Social and Cultural Foundations of Language*, no.17. – Cambridge: Cambridge University Press. 1999. 488 p.

Актуальні проблеми мовознавства

© Письменна Ю. О., pysmennaju@bigmir.net

Універсализм і релятивізм у світлі ідей сучасної когнітивної лінгвістики (Українською)